

Grzelak gegn Póllandi

Dómur frá 15. júní 2010

Mál nr. 7710/02

9. gr. Hugsana-, samvisku- og trúfrelsi

14. gr. Bann við mismunun

2. gr. 1. viðauka. Réttur til menntunar

Börn. Trúarbragðafræðsla í grunnskólum.

1. Málsatvik

Kærandur eru hjónin Urszula og Czeslaw Grzelak, þau eru fædd 1969 og 1965 og búa í borginni Sobotka í Póllandi. Þau eru foreldrar Mateusz Grzelak sem fæddist árið 1991 en hann var jafnframt kærandi í málinu. Bæði Urszula og Czeslaw eru utan trúfélaga.

Mateusz hóf nám í grunnskóla í Póllandi árið 1998. Foreldrar hans óskuðu þess að hann myndi ekki sækja tíma í trúarbragðakennslu en öll bekkjarsystkin hans sóttu slíka tíma. Trúarbragðakennsla fór fram um miðjan skóladag milli tíma í ýmsum skyldunámsgreinum. Skólinn bauð Mateusz ekki upp á fræðslu í siðfræði eða annarri grein í staðinn en kærandur höfðu óskað eftir slíkri fræðslu. Af þessum sökum var Mateusz Grzelak eftirlitslaus á göngum skólans eða á skólabókasafni á meðan trúarbragðakennsla fór fram.

Kærandur héldu því fram að Mateusz Grzelak hefði orðið fyrir mismunun og einelti sökum þess að hann sótti ekki kennslustundir í trúarbragðafræðslu. Foreldrar Mateusz Grzelak létu því flytja hann yfir í annan grunnskóla. Sambærilegar aðstæður komu upp þar og var Mateusz Grzelak því fluttur yfir í þriðja grunnskólann þegar hann hafði lokið þremur árum í grunnskólanámi. Skólayfirvöld héldu því aftur á móti fram að Mateusz Grzelak hefði margsinnis lent upp á kant við skólasystkini sín enda hefði hann sýnt trú þeirra lítilsvirðingu. Foreldrar hans reyndu enn að fá skólayfirvöld til að skipuleggja kennslustundir í siðfræði sem hann gæti sótt í stað trúarbragðafræðslunnar en fengu ætíð þau svör að ekki væri nægileg eftirspurn eftir slíku námi til að réttlætánlegt væri að koma upp sérstakri kennslu á því sviði.

Árið 2001 skrifuðu kærandur svo bréf til pólska menntamálaráðuneytisins og kvörtuðu yfir þeirri meðferð sem sonur þeirra hafði fengið í þeim grunnskólum sem hann hafði sótt. Þau óskuðu upplýsinga um það hvers vegna óskað hefði verið eftir afstöðu foreldra grunnskólabarna til þess hvort börn þeirra fengju trúarbragðakennslu, hvort skólunum hefði borið að skipuleggja kennslu í siðfræði þótt einungis einn nemandi þyrfti á slíkri kennslu að halda, hvernig stæði á því að sonur þeirra hefði þurft að eyða tíma sínum í reiðileysi á meðan önnur börn fengju kennslu, hvort brotið hefði verið gegn réttindum sonar þeirra með því að skilja eftir eyðu á einkunnaspjaldi hans þar sem stóð "trúarbrögð/siðfræði" og til hvaða úrræða foreldrar gætu gripið þegar börn þeirra yrðu fyrir mismunun og ofsóknum fyrir að sækja ekki kennslustundir í trúarbragðafræðslu.

Í svari ráðuneytisins kom fram að kennsla í trúarbrögðum og siðfræði færi fram á grundvelli þess að óskir bærust um slíkt frá foreldrum. Ef nemandi óskaði eftir að þurfa ekki að sækja námskeið í trúarbrögðum þá þyrftu skólayfirvöld að athuga hvort mögulegt væri að skipuleggja tíma í siðfræði þess í stað. Væri slíkt ekki mögulegt yrði að sjá til þess að viðkomandi nemandi fengi einhvers konar eftirlit á meðan trúarbragðakennslan færi fram og fela honum verkefni ef mögulegt væri. Fram kom í svari ráðuneytisins að stjórnlagadómstóll landsins hefði komist að þeirri niðurstöðu að það bryti ekki gegn réttindum nemenda að geta einkunna fyrir trúarbragðakennslu eða siðfræði ef kennsla í þessum fögum færi fram. Umboðsmaður í Póllandi taldi að hann gæti ekki brugðist við kvörtun kæranda vegna málsins enda hefði stjórnlagadómstóll landsins fjallað um helstu álitamálin sem reyndi á í málinu og komist að þeirri niðurstöðu að það fyrirkomulag sem væri á trúarbragðafræðslu bryti ekki gegn þeim réttindum sem kærandur töldu að hefðu verið brotin á Mateusz Grzelak.

Árið 2004 hóf Mateusz Grzelak nám á efra skólastigi. Einkunnaspjald hans vegna fyrstu þriggja áranna í grunnskólanámi innihélt vitnisburð um þrjár greinar: Hegðun, trúarbrögð/siðfræði og almenna menntun. Við liðinn „trúarbrögð/siðfræði“ var eyða í stað einkunnar. Á einkunnaspjaldi hans

vegna fjórða ársins var sama fyrirkomulag haft á. Árið þar á eftir var sama uppi á teningnum en strikað var yfir siðfræði.

2. Meðferð málsins hjá Mannréttindadómstólnum

Kæran

Kærendur héldu því fram að skólayfirvöld hefðu brugðist með því að skipuleggja ekki nám í siðfræði fyrir Mateusz Grzelak og að brotið hefði verið gegn réttindum hans með því að skilja eftir eyðu á einkunnablaði hans við liðinn trúarbrögð/siðfræði. Þau héldu því fram að Mateusz Grzelak hefði verið mismunað og hann orðið fyrir áreitni fyrir að sækja ekki trúarbragðakennsluna. Kærendur studdu kæru sína við 9. og 14. gr. sáttmálans.

Niðurstaða

Um meðferðarhæfi: Pólska ríkið hélt því fram að kæran væri ekki tæk til meðferðar þar sem innlendar kæruleiðir hefðu ekki verið tæmdar. Kærendur hefðu ekki látið reyna á gildi grunnskólanámskrárinnar þar sem fram kom að trúarbragðakennsla væri ekki skyldunámsgrein. Stjórnvöld vísuðu til þess að stjórnlagadómstóll Póllands hafði árið 1993 komist að þeirri niðurstöðu að námskráin stæðist stjórnarskrá landsins sem þá var í gildi. Stjórnarskránni hefði verið breytt síðan þá og hefðu kærendur látið reyna á gildi námskrárinnar á grundvelli þeirrar stjórnarskrár. Dómstóllinn benti aftur á móti á að kærendur gátu ekki fengið afstöðu dómstóls eða stjórnvalds um skyldu stjórnvalda til að veita kæranda kennslu í siðfræði og stjórnvöld höfðu ekki dregið þá staðreynd í efa. Dómstóllinn benti á að stjórnlagadómstóll Póllands hafði komist að þeirri niðurstöðu í dómi sínum árið 2009, eins og í dómi frá 1993, að grunnskólanámskráin samræmdest stjórnarskrá landsins að því er varðaði kennslu í trúarbrögðum. Í dómnum frá 1993 hafði dómstóllinn komist að þeirri niðurstöðu að það bryti ekki í bága við stjórnarskrána að skilja eftir eyðu við liðinn trúarbrögð/siðfræði á einkunnaspjaldi nemanda. Þar sem afstaða stjórnlagadómstólsins um álitaefnið lá fyrir taldi Mannréttindadómstóllinn að kæra til hans dómstólsins væri ekki raunhæft réttarræði fyrir kæranda sem hann þyrfti að tæma.

Um 9. og 14. gr.: Dómstóllinn ítrekaði að 14. gr. sáttmálans styddi við önnur efnisleg réttindi sáttmálans og viðauka við hann. Ekki gæti verið um mismunun í skilningi 14. gr. að ræða nema málsatvik féllu undir einhver þeirra efnislegu réttinda sem kveðið væri á um í sáttmálanum. Dómstóllinn tók fram að hugsana-, samvisku- og trúfrelsi væru ein af grundvallarréttindum sáttmálans. Réttur fólks til trúarbragða og að mynda sér skoðun á upphafi lífs væri einn mikilvægasti þátturinn í sjálfsmynd þeirra sem ástunduðu trúarbrögð. Þessi réttur væri ekki síður mikilvægur efasemdarmönnum, trúlausum og þeim sem létu ekki trúmál sig varða. Sú fjölhyggja sem væri óaðskiljanleg frá lýðræðislegu samfélagi væri háð þessum réttindum.

Dómstóllinn tók fram að í lýðræðislegum samfélögum þar sem byggja fólk með mismunandi trúarskoðanir gæti verið nauðsynlegt að takmarka rétt til hugsana-, samvisku- og trúfrelsis til að tryggja hagsmuni mismunandi hópa og til að tryggja að viðhorf allra nytu verndar. Dómstóllinn ítrekaði það sem fram hefði komið í mörgum fyrri dómum að hlutverk ríkisins við þessar aðstæður væri að vera hlutlaus skipuleggjandi samfélags mismunandi trúarbragða og viðhorfa og því bæri að tryggja allsherjarreglu, frið og spekt meðal trúaðra og þolinmæði í lýðræðislegum samfélögum.

Dómstóllinn tók fram að réttur manna til að þurfa ekki að iðka trú væri einnig verndaður í sáttmálanum. Einstaklingum yrði ekki gert að gefa upp trú sína eða trúarskoðanir og þeir yrðu ekki settir í þá aðstöðu að hægt yrði að álykta hvort þeir hefðu slíkar skoðanir eða ekki. Dómstóllinn benti á í þessu samhengi að hann hefði áður tekið fram að 9. gr. væri líka mikilvæg fyrir trúleysingja eins og Mateusz Grzelak í þessu máli.

Af þessum sökum komst dómstóllinn að þeirri niðurstöðu að með því að skilja eftir eyðu við liðinn trúarbrögð/siðfræði á einkunnaspjaldi Mateusz Grzelak hefði neikvætt trúfrelsi hans verið takmarkað enda væri þá hægt að álykta að hann væri trúlaus. Af þessum sökum ætti 14. gr. við í málinu samhliða 9. gr. sáttmálans.

Dómstóllinn tók fram að við mat á því hvort 14. gr. hefði verið brotin þyrfti að skoða hvort mismunandi meðferð einstaklinga í sambærilegum eða tiltölulega sambærilegum tilvikum byggðist á málefnalegum og sanngjörnum sjónarmiðum. Kanna þyrfti hvort mismunun stefndi að lögmatu markmiði og hvort ekki væri eðlilegt samhengi á milli hinnar mismunandi meðferðar og þess markmiðs sem stefnt væri að með henni. Aðildarríki sáttmálans nytu svigrúms til mats á því hvort og

hvernig tilvik sem að öðru leyti væru sambærileg fengju mismunandi meðferð. Í tilviki kæranda þyrfti að meta þá mismunandi meðferð sem Mateusz Grzelak fékk í samanburði við skólafélaga sína, að því leyti að hann fékk enga einkunn fyrir liðinn trúarbrögð/siðfræði af þeim sökum að hann óskaði eftir að sækja tíma í siðfræði en ekki trúarbrögðum.

Dómstóllinn tók fram að foreldrar Mateusz Grzelak hefðu ítrekað óskað eftir því að hann fengi að sækja nám í siðfræði en slíkir tímar hefðu ekki verið í boði af því að ekki voru fleiri nemendur sem óskuðu eftir að sækja slíka tíma. Að mati dómstólsins gat sú staðreynd að nemendur fengu einkunn fyrir trúarbrögð/siðfræði ekki ein og sér leitt til þess að brotið væri gegn 14. gr. í tengslum við 9. gr. sáttmálans að því gefnu að einkunnin tjáði einungis hlutlausar upplýsingar um að nemandi hefði valið sér tiltekið valnámskeið. Þetta fyrirkomulag yrði hins vegar að virða rétt nemenda til að vera ekki neyddir, jafnvel þótt slíkt væri einungis gert með óbeinum hætti, til að gefa upp trúarskoðanir sínar eða trúleysi sitt.

Dómstóllinn fjallaði um afstöðu pólska stjórnlagadómstólsins frá 1993 og taldi að efnislega væri dómurinn réttur en réttinum hefði yfirsést að atvik yrðu ekki alltaf í samræmi við þær forsendur sem lagðar voru til grundvallar dómnum. Stjórnlagadómstóllinn hafði talið að ekki yrði brotið gegn trúfrelsi nemenda með því að gefa upp einkunnir þeirra í trúarbrögðum/siðfræði ef nemendur hefðu val um það hvort námið þeir sæktu. Stjórnlagadómstóllinn hefði ekki gert ráð fyrir því að e.t.v. myndu nemendur ekki hafa möguleika á að sækja nám í siðfræði eins og átti við í tilviki Mateusz Grzelak. Dómstóllinn taldi að ef nemandi fengi ekki einkunn fyrir þennan lið á einkunnaspjaldi yrði öllum sem það sæju ljóst að viðkomandi væri trúlaus. Í landi eins og Póllandi þar sem stór meirihluti almennings væri einnar tiltekinnar trúar skipti slíkt máli fyrir viðkomandi.

Dómstóllinn tók enn fremur fram að frá og með árinu 2007 hefði þetta fyrirkomulag haft enn frekari íþyngjandi áhrif fyrir Mateusz Grzelak þar sem námskránni var breytt á þann veg að einkunn fyrir trúarbrögð/siðfræði var reiknuð inn í meðaleinkunn nemanda og gat því haft áhrif á stöðu hans þrátt fyrir að viðkomandi hefði hug á að sækja nám í siðfræði. Dómstóllinn gagnrýndi það sérstaklega að á tímabili hefði verið strikað yfir siðfræðihluta einkunnarliðarins trúarbrögð/siðfræði og var því skýrlega gefið til kynna að ekki væri boðið upp á siðfræðikennslu í viðkomandi skóla og að Mateusz Grzelak hefði kosið að sækja ekki tíma í trúarbragðakennslu.

Af þessum sökum taldi dómstóllinn að sá munur sem væri á meðferð trúlausra sem óskuðu eftir að sækja nám í siðfræði og þeirra sem sóttu nám í trúarbrögðum væri ekki réttlætanlegur á grundvelli málefnalegra sjónarmiða. Ríkið hefði gengið lengra en svigrúm þess til mats leyfði þar sem gengið hefði verið á rétt Mateusz Grzelak til að láta ekki í ljós trúarskoðanir sínar samkvæmt 9. gr. sáttmálans. Af þessum sökum taldi dómstóllinn að brotið hefði verið gegn 14. gr. samhliða 9. gr. sáttmálans á Mateusz Grzelak.

Um 2. gr. 1. viðauka: Kærendur héldu því fram að stjórnvöldum hefði borið að skipuleggja nám í siðfræði í samræmi við skoðanir þeirra. Dómstóllinn tók af þessu tilefni til skoðunar hvort það nám sem boðið var upp á í trúarbrögðum bryti í bága við 2. gr. 1. viðauka sáttmálans en hann hafði áður talið að skyldukennsla í trúarbrögðum gæti brotið gegn því ákvæði ef kennslan bæri með sér að vera trúboð en að öðru leyti félli fyrirkomulag kennslunnar undir svigrúm ríkja til mats. Í tilviki kæranda taldi dómstóllinn að það fyrirkomulag sem var á kennslu í siðfræði og trúarbrögðum í pólskum skólum félli innan svigrúms aðildarríkjanna til mats.

Dómstóllinn taldi að viðurkenning hans á að brotið hefði verið á kærendum fæli í sér nægilegar bætur til þeirra.